

Gaden i Hillerslev

Af ANDERS OVERGAARD

I DE FLESTE LANDSBYER var der et jordstykke, der kaldes Gaden. Det lå mellem gårdene og bredte sig ofte derfra et stykke ud af byen langs med tilkørselsveje eller ”drifter” (drivveje ud til udmarkens græsarealer). Gaden var fælles og i regelen inddiget, og arealet blev brugt til at græsse svin på. Det skete også, at der blev skåret vuttørv (græstørv) til at mønne husene med eller til at lægge på møddingen. Ofte lå der nogle huse på gaden, de såkaldte gadehuse.

Syd for Hillerslev by mellem Thisted- og Kjelstrupvejen lå der et sådant stykke gade, ”e Gæed”. Oppe på den sydvestlige del, der ligger ret højt, lå 8-9 huse, deriblandt ”e hospitaal”. Det var en gammel og lav 50-60 alen lang bygning, der blev brugt som bolig for nogle af sognets almisselemmer. I huset var der 5-6 lejligheder med hver sin indgang. Muren, særlig i nordsiden, var meget lav, et par små alen, og sat af flintesten ligesom nordmuren i de andre huse på gaden. Flintesten var der nok af i jordbundens hvidler, og af dette blev der ogsaa lavet sten, rå, soltørrede mursten, som blev brugt til skillevægge.

I sydsiden var muren nok så høj, men dørene var alligevel skåret op i taget, og dog skulde man bukke sig for at komme ind. Huset var sikkert meget gammelt og brøstfældigt. Det fremgår af Hillerslev sogneforstanderskabs protokoller, at det ofte trængte til reparationer, således måtte det gøres i stand, da det i koleraåret 1853 skulle indrettes til sygehus for eventuelle kolerapatienter, og 1859, da pastor P. Pryt kom til Hillerslev, blev der igen store reparationer, da huset befandtes i en ringe tilstand.

1883 købte kommunen en gård i Kjelstrup til fattiggård, og ved denne blev der opført en stor, tidssvarende bygning til bolig for fattiglemmerne. Men der var næsten ingen, der flyttede derover, før de var hårdt nødt til det. Det var vel nok tildels, fordi det lå noget afsides.

De andre huse på e Gæed var små og tarvelige, opførte med små midler af andre gamle, nedbrudte huse. Grunden var lejet billigt; de gav 50 Øre eller 1 krone i leje - hvis de kunne betale. Til husene hørte der så et lille stykke jord, hvori der kunne dyrkes lidt kartofler og havesager. Men alligevel var det strenge kår for mange af de fattige på gaden.

Min moder, der var god ved fattige folk, sagde så tit: ”Det er strengt at være fattig”, og hun havde ikke nemt ved at sige nej. Når de gik omkring og bad om noget i Guds navn, var der nogle imellem, der var meget taknemmelige også for lidt: ”No ska do ha manne tusind snees tak. Vorherre løn dæ fu re”. En gammel ”sejj” fra den tid blev også sagt tit af de taknemmelige: ”Gi’e do mæ ledt, så komme æ tent, gi’e do mæ møj, så komme æ alle mier”. Til gengæld kunne der være en enkelt imellem, som gav ondt af sig eller smeldede døren hårdt i, hvis hun ikke fik efter ønske, og så kunne det godt være et stykke tid, inden hun kom igen. Så havde hun slåen sæ, d. v. s. hun havde fortrudt eller glemt det, og kunne være i nok så godt lune. Så kom hun med sin spand, og ”nå de så va jen

mæ en gue nænn”, kunne hun bede om ”en to mjelk å en bette lok tow, en pa eg; do ka val it gi mæ en støk’ å kog epo’, å en bette grån mi’el å gry’n” og så tilsidst: 2Do hå wal it en gammel klejj mon, do kun undvæer ?”

Indboet i husene var tarveligt. Professor Japetus Steenstrup, der i sin barndom levede i Hillerslev præstegård, har meddelt, at der i tyverne og trediverne endnu brugtes grydekakkelovne hos fattige daglejere og indsiddere i byens gadehus. De var opført af hvidler og naturlige flintknolde, taget af den omgivende jordbund. I lergryderne, der var indmuret i siderne, kunne der lægges ting, der skulde tørres og opvarmes. På forsiden var en kasserolle indmuret. I den store gryde foroven var gerne et lag sand på bunden. Her stillede man krukker med føde, der skulde opvarmes, f. eks. hvad man havde bragt med hjem, når man ”gik med kanden” (mælk, sodd).

”Kanden” var i regelen en høj sort lerkrukke med hvælvet låg, den blev båret i snore eller læderøller, der gik igennem små ører på krukens sider og tilsvarende huller i låget den kunne derfor ikke sættes over ilden på arnen. I de små potter lå håndsten til at varme hænderne på. (Fejlberg: Dansk bondeliv).

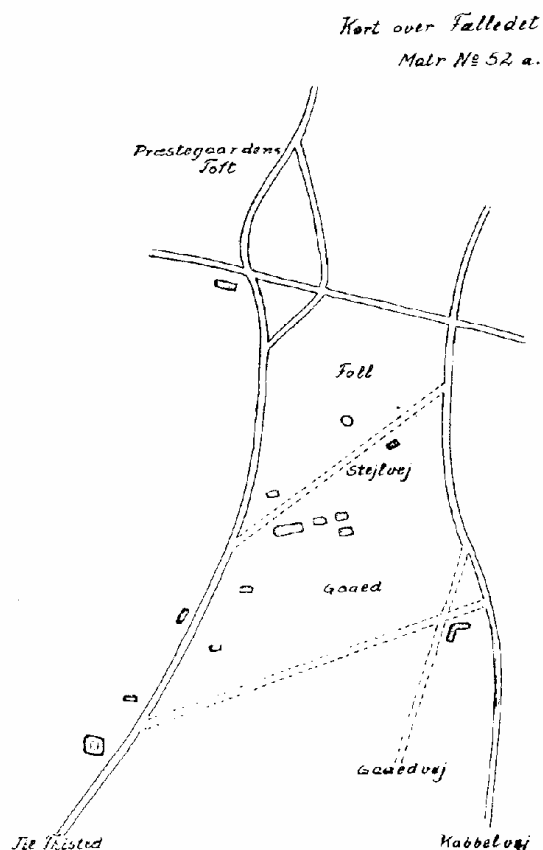
Det mindste af husene lå nede ved Stejlvej, der går skråt ned over fælleden og skiller ”Gæed” fra ”Foll”. Det var et lille lavt og gammelt, firkantet hus, en ca. 6 alen på hvert led. Taget gik til alle fire sider ned på en lav mur med kun een lille rude i nordsiden, og en lav dør og to små karme vinduer i sydsiden. Den sidste, der boede dér, hed Kåren Mari Wullem. I 1900 havde vi en streng vinter med frost og megen sne, og da tøbruddet kom, satte det hele den lavere del af Gaden under vand helt op omkring huset, så de måtte sejle i et stort kar fra mejeriet for at bjerge den gamle kone, der lå til sengs med dårlige ben. Hun måtte så flytte derfra, hvor nødig hun end ville, og over på Kjelstrup fattiggård, hvor hun døde, men hun talte hele tiden om at flytte tilbage til sit hus.

Det sidste af husene på ”Gæed” blev revet ned for nogle år siden. Det var Peder Lynges hus. (Han var ikke den sidste ejer, denne døde i tyverne). Peder Lynges boede der et par menneskealdre, og han havde ombygget huset flere gange; han var nemlig noget af en altnuligmand.

I de sidste år, han levede, gik han tit og hjalp til i den store præstegårdshave om sommeren. Provsten morede sig ofte over hans morsomme indfald. En dag, da de lige havde begyndt at spise til middag, siger han med en dyster mine, idet han smed skeen hen ad bordet: ”De æ alle wa å sæt e nies i!” ”Jamen”, siger provstinden, der kendte ham, ”det skal De da heller ikke, Per Lynges !” ”No nej, de ska æwal it”, sagde Per, og så tog han skeen og spiste videre.

En anden dag, da de sad og spiste i køkkenet, kom provsten derud og siger: ”Nå, Per Lynges, hvad bestiller De så i dag?” ”Æ spiser”, sagde Per Lynges. ”Vent lidt”, siger provsten, ”jeg skal nok træffe Dem en anden gang”. Om eftermiddagen skulle Per Lynges gøre rent i en afløbsrende, og provsten kommer da of spørger: ”Hvad er det, De bestiller, Per Lynges?” ”Æ gor å kåste op i e rend”.

”Det må sandelig være noget strengt noget”, siger provsten.

Mange mærkelige folk boede på Gaden. Jens Jensby har fortalt mig om en mand, der i halvfjerdsene var på e hospital. Han hed Pi Poulsen, og han kunne trøll (trylle). Han købte ben og klude, og han gik altid med en firkantet klud bundet om den ene hånd. Midt i hånden var der stukket en knappenål igennem, for at han ikke skulle øve heksekunster.

Det lød lidt foragteligt, når der blev sagt: ”Ja, han bow’e po e gåed”. Men mange af dem var ellers ganske som andre byens børn. Det traf jo, at det var folk, der havde måttet forlade deres ejendom på grund af sygdom, fattigdom og anden nød. Der fortælles således om en herremand på Ullerupgård, at han havde lokket en pige, der tjente på gården, og så lod han sin forkarl gifte sig med hende. Han gav dem i fæstengave en af de bedste gårde i Skovsted i fæste, vistnok matr. nr. 1. Den gamle fæster blev smidt ud og kom hen i hospitalet på Hillerslev Gade.

Det øverste af ”e Gæd”, der, hvor husene stod, så fattigt og bart ud med den nøgne kridt stikkende frem overalt, og man kunne næsten altid kende beboerne på de overkridtede træsko. Omkring 1910 fik sognefoged A.

Bunck og Anton Gregersen sat igennem ved en ”Kjormesawten”, at der skulde plantes løvtræer i et stykke, og det blev fortsat gennem flere år. Der er nu i vestsiden et bredt bælte langs vejen.

Den nederste og nordligste del af fælleden neden for Stejlvej, den egentlige ”Foll”, har måske nok engang været byens gadekær. Ældre folk kan huske, at der her også stod vand om sommeren. Da mejeriet 1887 blev bygget, blev spildevandet ledet herved, og således gik det en snes år. Med tiden blev der imidlertid så meget slam, at sundhedskommissionen skred ind. Om vinteren, når frosten havde lagt dække over Foll, var der her liv og løjer, når byens børn og unge tumlede sig på isen. I det sydvestlige hjørne, i nederste del af plantningen, ligger der en stor lerknold, der ligner en jævnstor kæmpehøj. Måske har den været brugt til gadestævne.

I gamle dage gik svinene og græssede på gaden. De skulde være ringede, og hvis et af dem blev truffet i uringet tilstand, skulle dets ejer give bøder. For disse penge blev der kyndelmisseaften holdt et gilde, der kaldtes ”Swennbojel”. Da kom mænd, karle og drenge sammen, og det gik mest ud på at drikke brændevin. De blev gerne ved til andendags aften, altså et helt døgn. Gildet gik på omgang mellem gårdmændene.

Et sådant kjormesawtensbojel kendes endnu mange steder i Ty, bl.a. i Skovsted, Brund, Kjelstrup, Kåstrup og Store Hillerslev, men pengene til gildet kommer nu ind ved udlejning af fælledjorden, som kjormesawten bliver lejet ud for et år til den højstbydende. De indkomne penge bliver endnu ofte delt efter hartkorn, så den aften er det rart at have noget af dette.

I Store Hillerslev, hvor Gæd og Foll bliver udlejet, holdes gildet hos snefogeden, som får en godtgørelse for det, i mange år 10 kr.

Da brændevinen var billig, gik det tit temmelig livligt til ved dette gilde. Først drak de det op, de kaldte fællesbrændevin. Det var de omgange, snefogeden skulle give, men det var nok i ældre tid den brændevin, der var købt for bøderne. Senere på aftenen købte de ”små sorte” hos snefogeden, og ud på natten blev stemningen efterhaanden høj. Der var altid nogle urolige hoveder imellem, der havde noget gammelt melle mværende, der skulle jævnes, og her var der jo god lejlighed og humør til det. Der var andre, som var gode til at puste til ilden, og det endte i regelen med, at enkelte blev stoppet under bordet, hvis de ikke i forvejen ”wa sokken lisse stell nier”. Den almindelige mening var også dengang, at der ikke var noget ved en kjormesawten, når der ikke var nogen, der ”slæst”.

Derfor var det også det første, en mand, der ikke havde været til stede, dagen efter spurgte sin nabo om: ”Hvem slæst så i jaes?”

Nu, da de små sorte er forsvundet, går det heldigvis mere fredeligt til.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1953, side 45-52)